

ВИЗНАЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Здійснено визначення терміну «антикризовий потенціал сільськогосподарського підприємства». Запропоновано порядок оцінки антикризового потенціалу.

Ключові слова: антикризовий потенціал, антикризове управління, сільськогосподарські підприємства.

Функціонування і розвиток господарюючих суб'єктів у різних сферах економічної діяльності супроводжується періодичним виникненням фінансово-економічних криз різного походження. У сільському господарстві їхній вплив особливо руйнівний. Почасті кризи сприяють відмиранню застарілих й нежиттєздатних форм і методів господарювання, надають імпульс наступному етапу розвитку економічної системи, забезпечують її оновлення. Водночас вони приховують небезпеку глибоких економічних спадів, стагнації і навіть цілковитого руйнування. Захистити підприємство від негативних наслідків фінансово-економічних криз та забезпечити його розвиток у перспективі покликана спеціальна система менеджменту, що у сучасній економічній теорії і практиці здобула назву «антикризового управління».

Проблеми антикризового управління є предметом досліджень провідних вітчизняних і зарубіжних учених-економістів С. Адоніна, В. Бугаєва, В. Грачова, Т. Гудзь, Н. Доби, А. Кірнос, О. Кожевіної, І. Косаревої, В. Кундіуса, Л. Лігоненко, Г. Малинецкого, О. Мороза, С. Посашкова, І. Продіуса, О. Сметанюка, М. Тарасюка, О. Терещенка, В. Узуна й багатьох інших та широко висвітлені у сучасній науковій літературі [1-11]. Особливу увагу фахівці звертають на визначення сутності антикризового управління та диференціацію його різновидів [2; 5-6], розробку технологій і стратегії реалізації [3; 7; 9-10], обґрунтування системи антикризових заходів й механізмів їх здійснення [1; 11-12], вироблення підходів до забезпечення державної підтримки стабілізаційних процесів [4-6; 8] тощо. Велику роль в антикризовому управлінні відводять виявленню і оцінюванню виявів кризи, наслідків її впливу на економіку і фінанси сільськогосподарських підприємств [2-9; 11]. Так О. Кожевіна і В. Кундіус зазначають: «переборення криз – це цілком керований процес. Проте успіх тут залежить від своєчасного розпізнавання кризи, симптомів її настання» [5, с. 18].

Водночас у науковій літературі поза увагою науковців залишились визначення антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства, його спроможності подолати наслідки фінансово-економічних криз та утворити ефективні механізми подальшого запобігання їх негативному впливу.

У зв'язку з вищевикладеним метою нашого дослідження стало обґрунтування підходів до

оцінювання антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства. Завданнями дослідження є: 1) визначити сутність терміну «антикризовий потенціал»; 2) запропонувати порядок оцінки антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства.

Зазвичай у науковій літературі і практиці здатність підприємства подолати наслідки впливу фінансово-економічних криз називають санаційною спроможністю [9-10] або потенціалом виживання [6, с. 145]. Проте обидва цих терміни здебільшого розглядають у контексті фінансової санації. Так, під санаційною спроможністю О. Терещенко, І. Продіус та інші розуміють «наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації» [9; 10, с. 76].

Л. Лігоненко із співавторами, використовуючи в якості аналогу санаційної спроможності термін «потенціал виживання», зазначає, що в загальному розумінні «виживання підприємства – це такий стан його розвитку, який припускає своєчасність і економічність адаптації до змін внутрішнього і зовнішнього середовища при збереженні основних законів розвитку, таких, як цілеспрямованість, динамізм та керованість. Оцінювання можливостей виживання здійснюється через виявлення потенціалу виживання – сукупності можливостей підприємства з нормалізації стану господарської системи, відновлення конкурентоспроможності підприємства та забезпечення ефективного господарювання» [6, с. 145].

Хоча санація є однією зі стадій або фаз реалізації антикризової стратегії, з точки зору антикризового управління більш виправдано використовувати термін «антикризовий потенціал». С. Адонін, здійснивши докладний аналіз сутності цього терміна та підходів до його трактування у науковій літературі, дійшов висновку, що під антикризовим потенціалом зазвичай розуміють наявність у підприємства ресурсів та можливості їх відновлення [1, с. 20].

Проте у процесі антикризового управління сільськогосподарським підприємством «антикризовий потенціал» доцільніше розуміти як наявність у господарюючого суб'єкта сукупності засобів і умов, необхідних для опору негативному впливу кризи,

подоланню її наслідків та відновлення ефективності й інтенсивності господарської діяльності до передкризового рівня чи виведення підприємства на якісно новий щабель розвитку, забезпечення його інвестиційної привабливості, конкуренто- та платоспроможності у перспективі.

Процес визначення антикризового потенціалу у науковій літературі здебільшого називають санаційним аудитом. Зазвичай у науковій літературі вказують, що при проведенні санаційного аудиту вивчають фінансовий стан підприємства, наявну санаційну чи антикризову концепцію та оцінюють здатність господарюючого суб'єкта реалізувати таку концепцію [6; 9-10]. Найбільш типова структурно-логічна схема проведення санаційного аудиту наведена В. Грачовим із співавторами. Вона передбачає наступні етапи реалізації:

1) збирання та систематизацію даних про

підприємство;

2) обчислення й оцінку фактичних показників і тенденцій розвитку з визначенням глибини кризи;

3) встановлення причин і симптомів кризи, виявлення слабких місць підприємства;

4) обґрунтування рішення про ліквідацію або доцільність фінансового оздоровлення підприємства [12, с. 48].

Водночас таке оцінювання доцільно розширити і здійснювати у послідовності, що наведена на рис. 1.

У науковій літературі широко представлені фінансові показники, які доцільно використовувати при оцінюванні антикризового потенціалу підприємства. Так І. Продіус та Н. Доба пропонують визначати модель фінансової рівноваги шляхом порівняння розміру джерел залучення та обсягу споживання власних фінансових ресурсів підприємства [9].

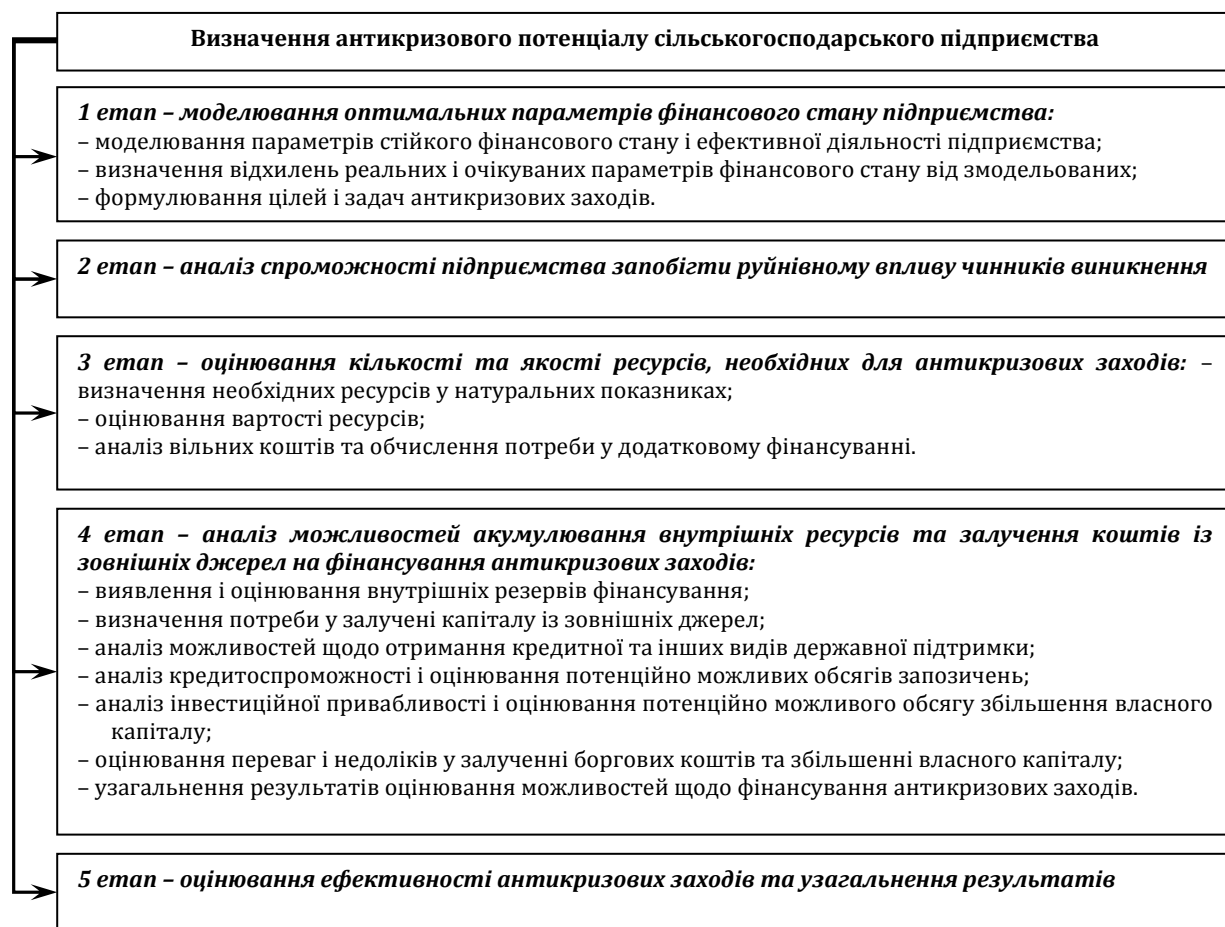

Рис. 1. Послідовність та складові визначення антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства

В. Бугаєв із співавторами вважають доцільним використання таких трьох груп показників: 1) індикаторів, що характеризують зовнішні ознаки неспроможності підприємства, зокрема коефіцієнтів ліквідності й забезпеченості власними засобами; 2) показників, які характеризують ефективність управління підприємством, у тому числі рівнів рентабельності продукції, активів і власного капіталу, індикатора наявності збитків; 3) показників, що характеризують виробничий і ринковий потенціал підприємства – стан виробництва і реалізації продукції, забезпеченість і використання виробничих ресурсів [3, с. 92]. Також на застосуванні винятково

фінансових показників з подальшою диференціацією підприємств на групи за потребою щодо фінансового оздоровлення ґрунтуються методичні підходи В. Узуна і інших [2; 11].

Беззаперечно, що фінансові показники мають складати основу в оцінках антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства. Водночас нині вагомого значення набувають нефінансові критерії оцінювання. До основних з них слід віднести такі групи:

– індикатори тенденцій зміни уподобань споживачів (надання переваги здоровому харчуванню, трансформація ставлень до ГМО та харчосмакових

домішок, зміна традиційного раціону харчування у бік більш широкого використання екзотичних і нових продуктів харчування тощо);

- показники технологічного розвитку та тенденції впровадження інновацій;
- параметри та перспективи розвитку сільської місцевості, в якій розташоване підприємство, соціально-економічні, демографічні й інші зміни у житті територіальної громади;
- тенденції та очікувані зміни у законодавчо-правових, податкових, митних, фінансових і інших умовах господарювання на селі;
- процеси реструктуризації сфер сільськогосподарської діяльності в регіоні, країні, на світовому ринку.

У процесі оцінювання антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства важливо визначити мету і завдання застосування антикризових заходів. Задля цього необхідно обґрунтувати оптимізаційну модель, у якості якої слід розуміти сукупність параметрів фінансового стану та характеристик потенціалу господарюючого суб'єкта, досягнення яких забезпечить подолання наслідків кризи та утворить підґрунтя для майбутнього розвитку. Оскільки кризи можуть негативно позначатися на усіх аспектах життєдіяльності сільськогосподарського підприємства, як-от: погіршення ефективності чи інтенсивності його діяльності, втрата платоспроможності, зниження ліквідності активів, порушення фінансової стійкості, формування неефективної структури джерел фінансування, утворення нераціональної структури активів тощо, то оптимізаційні моделі підприємств, що перебувають у відмінних умовах перебігу криз мають істотно різнитися залежно від сторони життєдіяльності підприємства, ураженої впливом кризи. Крім того, оптимізаційні моделі покликані забезпечувати формування ефективної системи антикризового управління на різних етапах економічної динаміки, тому мають вирізнятися для превентивного, реактивного і посткризового управління. У будь-якому разі мета моделювання полягає у визначенні таких параметрів фінансового стану та результатів діяльності підприємства, за яких відбудеться переборення кризових явищ. У процесі планування антикризових заходів слід визначити відхилення реальних параметрів фінансового стану сільськогосподарського підприємства від ключових характеристик оптимізаційної моделі й на цій основі сформулювати цілі і задачі антикризового управління, визначити напрями і перелік стабілізаційних антикризових заходів.

Реалізація антикризових заходів вимагає певного обсягу ресурсів. Тому у процесі оцінювання антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства необхідно визначити кількість та якість необхідних ресурсів, оцінити їх вартість, виявити наявні у підприємства внутрішні резерви фінансування, обчислити потребу у зовнішніх фінансових джерелах. При цьому обсяг необхідних фінансових ресурсів слід визначати з огляду на потреби щодо реалізації антикризових заходів, пов'язаних з: виробничими процесами; удосконаленням організаційних засад функціонування і управління; технічним і технологічним забезпеченням; процесами реструктуризації;

поліпшенням умов роботи персоналу; розробкою антикризової програми і супроводом процесу її реалізації; іншими витратами. Внутрішні резерви фінансування слід обчислювати як сукупну суму коштів, які потенційно можна отримати від: оптимізації запасів; реструктуризації дебіторської заборгованості; консервації окремих виробничих потужностей; ліквідації частини основних засобів і інших необоротних активів; збільшення грошових потоків від підвищення продажів; економії коштів унаслідок раціоналізації витрат тощо. Розмір потреби у додатковому фінансуванні на здійснення антикризових заходів слід обчислювати, спираючись на різницю між сукупною потребою у фінансових ресурсах на здійснення антикризових заходів та внутрішніх резервів у разі їх наявності.

Важливим аспектом визначення антикризового потенціалу сільськогосподарського підприємства є оцінювання ефективності розроблених антикризових заходів. Таке оцінювання має містити:

1) аналіз переваг і недоліків альтернативних антикризових заходів, зокрема SWOT-аналіз розроблених заходів; визначення й оцінку типу їх внутрішніх залежностей (незалежні, компліментарні, взаємозамінні, взаємовиключні); моделювання комплексу антикризових заходів;

2) прогнозування й оцінювання ефекту від запровадження антикризових заходів, у тому числі - прогнозування і аналіз змін у напрямках і структурі виробництва; оцінювання впливу антикризових заходів на конкурентоспроможність і становище підприємства на товарних ринках; визначення очікуваних фінансових результатів діяльності;

3) аналіз ефективності використання альтернативних джерел фінансування антикризових заходів, зокрема визначення перспективних наслідків від зміни структури виробництва за умови акумуляції внутрішніх джерел фінансування; оцінювання обсягів зростання боргового тягаря, ймовірності погіршення фінансової стійкості та платоспроможності за умови залучення позикового капіталу; визначення очікуваних зрушень у структурі власності при залученні капіталу учасників; аналіз перспектив щодо розподілу фінансових результатів за використання різних джерел фінансування; обчислення середньозваженої вартості капіталу та оптимізація джерел фінансування;

4) оцінювання наслідків впливу антикризових заходів на фінансовий стан підприємства, а саме: аналіз грошових потоків від реалізації антикризових заходів, оцінювання співвідношення вхідних і вихідних потоків; визначення впливу антикризових заходів та ліквідність і платоспроможність підприємства; аналіз перспектив зміни фінансової стійкості;

5) узагальнення результатів аналізу ефективності та корегування комплексу антикризових заходів.

Слід визнати, що антикризовим потенціалом володіє лише те сільськогосподарське підприємство, яке, з одного боку, спроможне залучити необхідний обсяг ресурсів на фінансування антикризових заходів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел, а з другого – щодо якого розроблений комплекс ефективних антикризових заходів.

За результатами дослідження зроблено наступні висновки:

- 1) під антикризовим потенціалом

сільськогосподарського підприємства слід розуміти наявність у господарюючого суб'єкта сукупності засобів і умов, необхідних для опору негативному впливу кризи, подолання її наслідків та відновлення ефективності й інтенсивності господарської діяльності до передкризового рівня чи виведення підприємства на якісно новий щабель розвитку, забезпечення його інвестиційної привабливості, конкуренто- та платоспроможності у перспективі;

2) оцінювання антикризового потенціалу слід здійснювати шляхом моделювання оптимальних параметрів фінансового стану підприємства, аналізу спроможності підприємства запобігти руйнівному впливу чинників виникнення і поширення кризи, оцінювання кількості та якості ресурсів, необхідних для антикризових заходів, аналізу можливостей акумулювання внутрішніх ресурсів та залучення коштів із зовнішніх джерел фінансування, оцінювання ефективності антикризових заходів.

Перспективи подальших розвідок щодо визначення антикризового потенціалу сільськогосподарських підприємств полягають у доцільності розробки оптимізаційних моделей фінансового стану, обґрунтування технологій запровадження антикризового управління на різних етапах перебігу фінансово-економічних криз, формування алгоритмів прийняття управлінських рішень у процесі превентивного, реактивного і посткризового управління на основі оптимізаційних моделей.

Список літератури

1. Адонін, С. Теоретичні підходи до побудови системи антикризового управління підприємством [Текст] / С. Адонін // *Економічний аналіз*. – 2011. – Випуск 8. Частина 2. – С. 19-22.
2. Антикризисное управление: производственные и территориальные аспекты [Текст] : Тр. II Всерос. науч.-практ. конф., февраль 2002 г. / Под общ. ред. И. Г. Степанова: НФИ КемГУ. – Новокузнецк, 2002. – 274 с.
3. Бугаев, В. А. Обеспечение пропорциональности в деятельности промышленного предприятия [Текст] : монография / В. А. Бугаев, А. И. Курнос, А. С. Мартиросян; Под ред. проф. Гончарова В. Н., проф. Дорофиевко В. В. – Донецк: ДонГАУ, 2001. – 158 с.
4. Гудзь, Т. П. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств [Текст] : моногр. / Т. П. Гудзь ; Укоопспілка; Полтавський ун-т споживчої кооперації України. Кафедра банківської справи. — Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007. — 166с.
5. Кожевина, О. В. Антикризисное регулирование и управление как механизмы преодоления неплатежей в АПК региона [Текст] : монография / О. В. Кожевина, В. А. Кундиус. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2000. – 201 с.
6. Лігоненко, Л. О. Антикризове управління підприємством [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, М. В. Тарасюк, О. О. Хіленко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 377 с.
7. Мороз, О. В. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах [Текст] / О. В. Мороз, О. А. Сметанюк, Вінницький національний технічний ун-т. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. — 167с.
8. Посашков, С. А. От антикризисного управления к прогнозу и предупреждению кризисов [Електронний ресурс] / С. А. Посашков, Г. Г. Малинецкий. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/Otantikrizupravl.htm>.
9. Продіус, І. П. Санаційний аудит та банкрутство підприємств [Електронний ресурс] / І. П. Продіус, Н. М. Доба. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Popu/2000_3/7_17.htm.
10. Терещенко, О. О. Управління фінансовою санацією

підприємств [Текст] : підруч. / О. О. Терещенко ; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. — К. : КНЕУ, 2006. — 552с.

11. Узун, В. Механізми участі інвесторів у фінансовому оздоровленні неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств Росії [Текст] / В. Узун // *Економіка України*. – № 6. – 2002. – С. 59-69.
12. Управління фінансовою санацією [Текст] : навчальний посібник / В. І. Грачов, І. П. Косарева, В. В. Прохорова, Т. В. Кузенко. – Х.: ВД „Інжек”, 2004. – 208 с.

РЕЗЮМЕ

Приб Катерина

Определение антикризисного потенциала сельскохозяйственного предприятия

Совершено определение термина «антикризисный потенциал сельскохозяйственного предприятия». Предложен порядок оценки антикризисного потенциала.

RESUME

Prib Kateryna

Determination of anti-crisis potential of agricultural enterprise

The author's definition of "anti-crisis potential of agricultural enterprises" has been proposed in the article. A procedure for evaluation of potential crisis is offered.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.